

LBRIS

We know
books

Paul Editions

Șos. Ștefan cel Mare nr. 15, Sector 2, București

www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com,

tel: 0730.660.427; 0731.884.583

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Vaida-Voevod, Alexandru

MEMORII VOL I/ Alexandru Vaida-Voevod – București:

Paul Editions, 2025

4 volume

ISBN general: 978-630-6588-78-7

ISBN vol. II: 978-630-6588-80-0

ALEXANDRU VAIDA VOEVOD

MEMORII

Din umbra imperiului spre
lumina națiunii

Paul Editions

NOTA EDITORULUI

Dacă primul volum ne-a introdus în lumea ideilor și a visurilor, volumul al doilea coboară direct în ringul politic. Aici nu mai avem doar planuri și idealuri, ci lovituri date și primite, alianțe fragile, căderi spectaculoase și reveniri neașteptate. Alexandru Vaida-Voevod devine martor și actor al unui spectacol în care România Mare începe să-și caute echilibrul între forțele interne și presiunile externe.

Argetoianu, cu sarcasmul său, ar fi răs zgomotos de aceste pagini; Vaida, în schimb, scrie cu gravitate, dar și cu o discretă amărăciune, ca un om care știe că istoria nu se scrie doar cu sânge și entuziasm, ci și cu compromisuri. Cititorul va descoperi aici nu doar faptele, ci și atmosfera: ședințele tensionate, cuvintele spuse și nespuse, pasiunile și rivalitățile care au clădit și, uneori, au clătinat noul stat român.

Reeditarea acestor Memorii readuce la viață vibrația unei perioade în care fiecare decizie părea să fie un pas pe marginea prăpastiei, iar fiecare om politic, un jucător între glorie și naufragiu.

PREFAȚĂ

Primul volum al memoriilor lui Alexandru Vaida Voevod se extinde de la îndepărtatele relatări ale bunicilor săi, din vremea luptei de afirmare națională a anilor 1848-49, până la înfăptuirea Marii Uniri din 1918, ideal pentru care a militat neîntrerupt încă din timpul primei tinereți.

Astfel, implicat încă din studenție în viața politică, Alexandru Vaida Voevod se dedică tribunei parlamentare, la numai 33 ani, pentru a ajunge - după mai puțin de un deceniu și jumătate - să comunice Camerei din Budapesta „Declarația pentru validarea dreptului la autodeterminare al Națiunii Române din Ardeal, Banat și Părțile Ungurene”, la 18 octombrie 1918. Apoi, ca purtător al mesajului Unirii, către vechea țară și către Regele ei, Alexandru Vaida Voevod este cooptat în noul guvern al României întregite și îl însoțește în martie 1919 pe primul ministru Ion I.C. Brătianu, în calitate de reprezentant al Ardealului și vicepreședinte al delegației, la Conferința de Pace de la Paris.

Cel de-al doilea volum al memoriilor lui Vaida Voevod începe cu revenirea sa în țară, în toamna anului 1919, participarea la ședințele Consiliului Dirigent de la Sibiu, apoi deschiderea Corpurilor Legiuitoare la București - după alegeri - promovarea lui Vaida ca președinte al Camerei Deputaților și constituirea unei coaliții majoritare de guvernare („Federația”) compusă îndeosebi din partidele regionale ale provinciilor alipite, împreună cu grupul Iorga-Cuza și „țărăniștii” din Vechiul Regat. La numai cinci zile după această înscăunare, la propunerea lui O. Goga (se pare în înțelegere cu I. Maniu), sfatul „Federației” recomandă Regelui numirea aceluiași Vaida Voevod ca președinte al Consiliului de Miniștri. Urmează activitatea febrilă de constituire a guvernului, de colaborare cu Parlamentul, de participare la consfăturile „Federației” și ale clubului Partidului Național Român, de prezentare a programului guvernului, iar în paralel, tratativele cu miniștrii marilor puteri, acreditați la București, pentru înlăturarea preambulului umilitor din

refuzat să candideze, după ce nu i s-a încredințat formarea guvernului. Să vadă Regele cum va fi!... Nouă, ardelenilor, ni se impune o singură tactică: să urmărim pilda lui Averescu, să ne abținem de a participa la această Cameră, să-l silim pe Rege să o dizolve și să-l demită pe Văitoianu⁷, omul de paie al lui Brătianu.

Maniu asculta cu liniște stoică noile elucubrații aduse de Goga din București. Când ajungea și el, intermitent, la cuvânt, încerca să-l convingă pe preopinentul său de absurditatea unei astfel de tactici politice. Cum s-ar putea - argumenta Maniu - ca noi, ardelenii, să demonstrăm contra primului Parlament al „României Mari”, care simbolizează însăși unirea noastră națională!? Chiar noi, ardelenii și bănățenii, pentru care România a intrat în război, care de atâtea generații am adus nesfârșite jertfe, să tulburăm cele mai înălțătoare momente ale istoriei neamului nostru? Și cum să profanăm noi memoria eroilor României, căzuți pentru Ardeal? Nu a rămas niciun argument neînșirat de Maniu, atât de considerații politice interne și externe, cât și de natură sentimentală. Când controversa dintre Goga și Maniu se întrerupea - acesta din urmă fiind chemat la telefon - interveneam noi, ceilalți, stăruind să-l convingem pe Goga de absurditatea propunerilor sale. El nu accepta niciun aranjament, nicio altă soluție, decât demonstrația prin absența deputaților și senatorilor, de dincoace de Carpați, de la deschiderea Corpurilor Legiuitoare române. Această atitudine absurdă, neînțeleasă de noi, și-a găsit mai târziu tâlcul simplu. Goga nu era nici prost, nici incapabil de a-și da seama de monstruoșitatea planului politic, pentru care ar fi voit să ne câștige. El se reîntorsese din capitală, înțeles cu Averescu, prin Octavian Tăslăuanu. La Sibiu începuse numai intriga, pe care apoi, ca ministru în primul guvern, a încercat să o pună în practică la București.

Goga era scutit de orice scrupule, prin pavăza reputației sale de poet laureat al epocii, datorită atât talentului său, cât și marelui premiu ce i s-a conferit de Academia Română. Eu îi urmăream cu atenție activitatea, prin poeziile publicate în diferite ziare și reviste, mai cu seamă în „Lucașul”⁸, întemeiat de P. Bănuț și, acaparat, prin metode nu de tot lipsite de iz șantajist, de către O.C. Tăslăuanu⁹. Poeziile lui Goga dovedeau talentul superior, în câmpia aridă a lanului fabricatelor prost rimate, de ritm siluit, lipsite de idei, gândire și concepție originală. După Eminescu și Coșbuc, iată, Ardealul promite, în fine, un nou poet mare. Nu era neinfluențată, prin sentimentul regional, judecata opiniei publice - și a mea - în ceea ce-i privește pe ardeleni. Iar regățenii - mai gingași decât noi -

vedeau în Goga un crainic al românismului ardelenesc, lor tot atât de străin pe cât de necunoscut. Noțiunea lor despre ardeleni oscila și oscilează între imaginea unui țăran luptător, în lanțuri, și între rânđașul boanghen, pripășit în capitală. Goga deveni, în mod firesc, simbolul romanțat al „frachelui ghe ghincolo”:

Un fat balan, ce adumbrit de spice
A adormit pe-un așternut de glugă.¹⁰

care așteaptă să se trezească, după ce îl va fi răzbunat Oltul”, cum zicea Aurel C. Popovici¹¹.

Când apăruse primul volum de poezii al lui Goga, găsindu-mă la București, mi-am procurat toate produsele literare apărute în timpul din urmă și un teanc de fotografii regale (de la „Mandy”). Firește, am dus cu mine la Olpret și volumul poeziilor lui Goga.

Adunând toți membrii familiei am citit în auzul lor, poezie după poezie, de la început până la sfârșit. Cu toții au rămas adânc impresionați și însuflețiți. Nimic mai firesc, considerând atmosfera politică apăsătoare din acea epocă. Oricâte dezamăgiri am îndurat mai târziu, în viața politică, [de] pe urma frivolității atitudinilor lui Goga, totuși mi-a rămas în suflet un reziduu de simpatie față de el; oricât de necruțător îl combăteam și îi detestam lipsa lui de caracter în viața politică, relațiile personale dintre noi nu au fost întrerupte. Din astfel de imponderabili sentimentali se naște acel halo, în jurul unui om, care reprezintă opinia publică ce-l înconjoară. Ca mine erau mulți și de aceea a putut Goga să-și permită a fi cum a fost și a face tot ceea ce a făcut.

Sosit din Paris la Sibiu, am dat de o situație stranie în sânul Consiliului Dirigent. Când, la 2 decembrie 1918, Maniu îl constituise la Alba Iulia - în casa avocatului dr. Velican - după un expozeu în fața „Marelui Sfat”, el fusese ales prezident în unanimitate. Repartizarea resorturilor nu-i fusese chiar ușoară. Sfătuindu-se în prealabil cu mine, am fost de acord cu el, stăruind numai pentru numirea lui Emil Hațieganu¹², pe care refuza să-l coopteze în Consiliul Dirigent. Refuzul său nu l-am putut înfrânge decât declarând că fără a fi considerat și E. Hațieganu, refuz și eu să primesc de a face parte din guvernul provizoriu.

Pe când Maniu se găsisse la Viena, în noiembrie 1918, ocupat cu organizarea regimentelor românești - cum organizarea revoluției acasă, în Transilvania, căzuse cu totul în sarcina mea - puteam aprecia munca prestată de Emil Hațieganu, datorită talentului

său organizatoric și firii sale expeditivă, neșovăitoare, ca om de acțiune în mijlocul haosului. Realizând, la Budapesta, acordul cu Oszkár Jászi¹³, ministrul pentru chestiunile nemaghiare în guvernul revoluționar M. Károlyi¹⁴, am plecat cu ultimul tren la Cluj. Sosind, în loc de ora 7 dimineața, pe la 11 - prin dna Dora Poruțiu și fratele ei Eugen¹⁵ [Bianu] - le-am comunicat clujenilor acordul cu guvernul revoluționar, conform căruia trebuie să organizăm „gărzile noastre naționale”, separat de ale maghiarilor și sașilor, administrațiile financiare județene având să ne pună la dispoziție sumele necesare pentru susținerea lor. De asemenea, „consiliile comunale” vor trebui organizate, fără amânare, în fiecare comună, pentru menținerea ordinii. Dr. Amos Frâncu¹⁶ fantaza să constituie „legiuni, centurioane și decurioane”, după modelul lui lancu din 1848 și, speriat de venirea secuilor, stăruia ca românii din Cluj și comitatele de nord să se refugieze în Munții Apuseni, pentru ca, scutiți de aceștia, să-și înfăptuiască organizarea.

Sosind la Dej pe la ora 4 a după-amiezii, i-am dictat numaidecât lui dr. Ionică Moldovan¹⁷ (din Rebrîșoara), secretarul lui T. Mihali¹⁸, instrucțiunile ce aveau să le pună în practică românii, fără amânare, în toate județele ardelene, conform acordului ce-l încheiasem cu Jászi. Punându-l pe Mihali să iscălească, le-am tipărit la tipografia Bernath. Dr. Onca (din Sângeorzul Român) a și plecat cu acestea spre a le răspândi. Așa s-a pus capăt anarhiei haotice. Căci, pe lângă fanteziile lui Frâncu unii își mai pierduseră capul și în alte părți, de exemplu la Sibiu și la Brașov, unde organizaseră în pripă gărzii, împreună cu ungurii și sașii. Promiscuitatea aceasta a încetat apoi numaidecât.

Deja pe la ora 5 Emil Hațieganu ne comunică la telefon că la Cluj - constituindu-se „Consiliul Național Român”, în frunte cu dânsul - el s-a prezentat în fața „C.N. Maghiar”, aducându-i la cunoștință lui Apáthy¹⁹, care prezida, că românii vor proceda ca organizație independentă. Plângându-se Hațieganu de greutățile pricinuite prin propaganda fantezistă, demoralizatoare, desfășurată de vorbăriile lui Frâncu, l-am însărcinat să ia în mână, ca prezident, conducerea organizării. Prin aceasta s-a pus capăt fătăielilor șovăielnice în Cluj și în Transilvania, iar opera de organizare consolidată s-a putut înfăptui repede.

În sfatul ținut la Oradea-Mare (12 oct. 1918) hotărâsem ca fiecare dintre noi - Șt. C. Pop²⁰, Goldiș²¹ și Suciuc²² la Arad, Mihali și eu la B-Pesta, Cluj, Dej etc. - să poată decreta și aplica măsurile impuse de împrejurări, în numele Comitetului Partidului Național. În astfel de

circumstanțe, Emil Hațieganu a restabilit neobosit ordinea cea mai perfectă. De aceea nu puteam să mă împac să se comită contra lui nedreptatea de a nu face parte din Consiliul Dirigent.

Totuși, Maniu, cu eleganță, știu să-l așeze „matt”, constituind două resorturi juridice: cel al legislației încredințându-l lui E. Hațieganu, iar cel al organizării justiției, lui dr. Aurel Lazăr²³. În fapt, potriveala lor ar fi pretins rolurile inversate, Lazăr fiind pregătit ca sociolog, iar Hațieganu, bun organizator și magistrat foarte apreciat încă sub vechiul regim, cu toate că era român. Maniu repartizându-mi mie resortul pentru minorități, Goldiș și-a manifestat dorința ca acel resort să-l aibă el. Văzându-l pe Maniu șovăind, m-am grăbit să declar că sunt de acord. S-a hotărât ca părintele dr. V. Lucaciu²⁴ și O. Goga, fiind membri în Comitetul Partidului Național, dar aflați atunci în străinătate, să fie membri în Consiliul Dirigent.

O smântă²⁵ a fost omiterea lui dr. Teodor Mihali. Ca fost prezident al clubului naționalist nemaghiar în cameră și vechi viceprezident al Comitetului P.N.R., trecând cu vederea animozitățile unora, ar fi trebuit evitată această greșeală de tact. Intrigile lui Goldiș au izbutit însă, iar Maniu și-a luat revanșa, dovedind că nu știe să ierte.

Apoi fiind trimiși la București - ca delegație a Adunării de la Alba Iulia - episcopii dr. Iuliu Hossu²⁶, dr. Nicolae Cristea²⁷, Vasile Goldiș și cu mine, spre a preda M. Sale Regelui Ferdinand Actul Unirii, am fost numiți miniștri fără portofoliu: Ștefan C. Pop, V. Goldiș și eu.

Ca și la 12 oct. 1918, în decursul ședinței Comitetului Partidului Național, în casa lui Aurel Lazăr din Oradea Mare, izbucnirile isterice ale lui I. Suciuc se repetau mereu și în consfăturile Consiliului Dirigent la Sibiu. De data aceasta, Suciuc își îndrepta furia contra lui Aurel Lazăr. Însă, în afară de permanența acestei râncoari²⁸, Suciuc izbucnea pe neașteptate, pe tema unor mici divergențe de opinii, vocifera nestăpănit [și] sărea de pe scaun, oferindu-și demisia. Se cerea numai puțin timp de răbdare spre a-l calma. Cum [însă] dezlănțuirea acestui fel de scene nu putea fi prevăzută, nici pe lângă cea mai mare precauțiune și cum acestea se repetau zilnic de mai multe ori, se poate înțelege cât de anevoios înaintau lucrările Consiliului Dirigent.

Armata română, întregită cu contingentele ardelene, luptase pe Tisa și ținea ocupată Budapesta. Se manifestau primele conflicte între feciorii unităților de dincoace de munți și ofițeri sau subofițeri de dincolo. Ardeleni nu erau încă obișnuiți să fie tratați per: „tu”, „mă”, „Mamă-ti” etc. și pe deasupra cu palme și cu pumni în față;

nici cu reținerea, în beneficiul plutonierului, ba și al comandanților superiori, a ceea ce li se cuvenea lor. Protestul era calificat drept rebeliune. Nu puteau obține dreptate, ci persecuții (Acest obicei al pământului a mai înflorit și în decursul regimului antonescian și după aceea. Poate „democratizarea” armatei să-i găsească remedierea. Carol II a încercat tot ce a putut, [dar] fără rezultat. Mobilizarea se făcuse pentru românii de confesiune gr. orientală și gr. catolică, neputând chema sub arme ungurii și nemții, de altă limbă și alte legi.

Se iviseră și afaceriștii ardeleni. Oameni care nu-și bătuseră capul cu „cauza națională”, deveniseră subit fervenți protagoniști ai acesteia. Aveau pricepere pentru toate problemele, dispuneau de soluții radicale, savarau rolul de critici indomptabili²⁹ ai tuturor celor muncitori. Natural, nimeni nu era atât de competent ca dânsii de a fi candidat pentru cameră. Vânătorii de posturi înalte și grase reprezentau o categorie mai inofensivă. Cei mai periculoși erau însă fanaticii, sincer entuziaștii care, orbiți de șovinism, tindeau să dea cu barda în lună, lipsiți și de pregătire, de pricepere și de judecată politică, fie în chestii interne fie în cele externe. Colaborarea cu asemenea elemente, pentru conducerea unei țări, e cea mai gravă problemă. Unul, și e suficient să răstoarne, ba chiar să nimicească o țară, dacă e ridicat de valul forțelor colective elementare și cuvântul lui exprimă declanșarea patimilor izvorâte din instinctele mulțimilor. Aceste instincte se condensează din componente contradictorii, generoase și bestiale: dorul de „ceva nou”, de „ceva bine”, libertate (a rupe zăgăzurile vechii legalități), dreptate (socială - „la fel pentru toți”), răzbunare (individuală sau însumată în grupuri colective), ură (de clase, de naționalitate, de credințe), mania de jefuire (a „răbali”³⁰ averea privată ori a comunității), patima de a distruge orice și a oricui, fără interes personal, de dragul setei de distrugere. Prin această etapă a cataclismului trecuserăm în 1918-19. La sfârșitul lui 1919 se mai iveau doar unele fenomene răzlețe de spasme întârziate. Totuși, ce importantă mai aveau, după înfăptuirea Unității Naționale!

Ne-am dus la București pentru deschiderea Corpurilor Legiuitoare. Liberalii (*id est* Brătianu³¹) au priceput să regizeze cu multă dibăcie încurcarea greutăților politice. Resursele țării le secătuiseră nemții. Intrigile și zavistiile dintre partidele vechi au perseverat prin război și [prin] Conferința de Pace. Marghiloman³² care, jertfindu-se pentru binele obștesc, salvase tot ce se putuse salva, până și o importantă forță a armatei, era timbrat drept „trădător”, de presa liberală. Take Ionescu³³, de „vanzătorul Banatului”. Averescu (fostul generalisim), ca „pactizatorul cu Mackensen”. Hotărârile de la

Alba Iulia erau interpretate de șefii tuturor partidelor istorice ca fiind Unirea cu Vechiul Regat, fără condiții, obligatoare de a recunoaște vechea Constituție a Regatului. Recunoscând pe Regele Ferdinand și dinastia, am fi recunoscut și Constituția. Ergo și dreptul electoral, cu cele trei Colegii și repartizarea pe județe a numărului mandatelor pentru Cameră și Senat, fixate în acea Constituție. Și alte absurdități perfide.

Cei aleși în Ardeal, Banat, Bucovina și Basarabia sosiserăm la deschiderea Camerelor cu iluzia de a participa la crearea noii și democratice constituții. Aveam un întreg plan de înfăptuiri legislative, generoase, progresiste. Acestea erau menite să ne ridice neamul la înălțimea țărilor cărora, datorită instituțiilor, le era asigurat progresul spre civilizație, prin administrație, justiție [și] cultură, întemeiate pe control constituțional, garantat de Camere liber alese. La București am dat de un haos, care era temelia însăși a vieții publice. Ne simțeam ca într-o casă de nebuni. Autohtonii găseau că totul e firesc și bine. Ei vedeau în concepțiile noastre lipsa experienței de a governa. Eram, pentru ei, oameni de opoziție, străini de arta și beneficiile guvernării, un fel de țărani maniaci, bieți boangheni declasați. Nu ne-o spuneau, dar ne lăsau să ne simțim inferioritatea și politică, și socială. Grandomania „grofilor” unguri, în contactul lor politic și convențional, era democratică, în comparație cu aceea a protipendadei parveniților politici bucureșteni din zilele acelea. Situațiile de forță majoră cărora trebuia să le satisfacă viața politică, sub raport intern și extern, se desfășurau în mod automat. Regizorii - Ion I.C. Brătianu, Știrbei³⁴, regina Maria și „dobze”³⁵ Ferdinand - manevrau abil. Noi, pe atunci, nu puteam pătrunde și pricepe nexul causal³⁶, care provoca efectele. Auzeam ce auzeam despre camarilă, însă ea funcționa atât de discret, încât ne-au trebuit ani de zile de amare experiențe spre a-i pătrunde misterele și a-i învăța, măcar în parte, rosturile. Pe deasupra, tulbura apele și chestia căsătoriei prințului Carol cu dna Zizi Lambrino și alte atitudini ale lui (abdicarea Nr. I), viața publică...

Cocea³⁷ (un psihopat sexual și „scriitor” amoral, ca mulți alții, care își făceau mutual reclama de efemeră renume ca „autori” prin „volume” și critici reciproce), atacase înainte de război familia regală, fără rușine. În „Facla”, revista săptămânală, reoglundind propriul său nivel sufletesc, satisfăcea setea de pornografie a marelui public, inclusiv a liceenilor. Între altele, prezentase familia regală, pe copertă, ca un cârd de ploșnițe de diferite mărimi. În 1919 continua, număr de număr, insultele murdare pe aceeași coardă, prezentând pe